

ZAMYŠLENÍ ČTRNÁCTÉ

KOMUNIKACE V DOMĚ - NUTNÉ ZLO A ZBYTEČNÉ NÁKLADY ?

Dveře vedly do předsíně jako do válcovitého tunelu, velmi komfortního tunelu bez kouře, se stěnami obloženými dřevěným táflováním a s kachlíčkovanou podlahou pokrytou koberci, zařízeného leštěnými křesly a velikou spoustou věšáků na klobouky a kabáty, poněvadž hobit rád přijímal návštěv... Nepotrpěl si na žádné chození do schodů: ložnice, koupelny, sklepy, spižírny (a těch měl spoustu), šatny (měl celé místnosti vyhrazené oblečení), kuchyně, jídelny - to všechno bylo v témž patře, a vlastně na téže chodbě.

J.R.R. Tolkien: Hobit aneb cesta tam a zase zpátky

Točité schody, vedoucí do horních místností, necht' jsou zavěšeny na pěkném středovém sloupu a po straně opatřeny zábradlím s dřevěnými, v měděné barvě máčenými soškami; a nahoře necht' končí pohodlným odpočívadlem.

Francis Bacon: Esej O stavbách

Encyklopedické heslo komunikace nás informuje, že komunikací rozumíme buď sdělování a výměnu informací nebo technické spojení prostředky dopravními. V závorce za druhou možností je kromě jiného uvedeno i schodiště a chodba. Nebýt toho, myslel bych, že tu část definice schází: komunikace v domě jsou pro mě prostory, prvotně uzpůsobené k pohybu ve směru vodorovném i svislém obyvatel domu, lidí i zvířat (správný encyklopedista by ovšem raději napsal subhumánních živočichů), na starých hradech i různých duchů, zombies a podobné žouzele (jak snadné je být encyklopedistou!).

Dnešní člověk jako by byl nakloněn k jistému přezírání těchto důležitých prostor. Zdá se nám, že zasluhují pozornost sotva okrajovou, vždyť jimi jen procházíme. Pro mnohého investora rodinného domu vlastně představují jen nutné zlo, něco, co je možné, ba žádoucí, minimalizovat, zužovat a vůbec všelijak „mermomocnit“.

Nuže tedy, domnívám se, že podceněná chodba či schodiště, na kterém jeho stavitel příliš spořil, se pravidelně stávají budíkem hodně tvrdého procitnutí a mohou významně negativně ovlivnit celkovou kvalitu života v domě.

Začněme chodbami. U malých domů se jim za cenu jistých omezení nebo prostě jen větší dávkou projektantského vtipu lze vyhnout. Čím větší dům, tím se ovšem takové řešení stává nesnadnějším a posléze je nedosažitelné vůbec. Na starých hradech a zámcích si pomáhali průchozími pokoji a my dnes při prázdninových

prohlídkách nad tím kroutíme hlavami. Často ovšem poněkud pošetile, neboť nám nedochází, že třeba celé zámecké křídlo bylo obýváno jediným člověkem: přijímací salon, hudební salon, knihovna, pracovna, obrazárna, salonek pro hygienu a ložnice. Tady ovšem průchodnost jednotlivých pokojů příliš nepřekážela... Ale i tak: věřte nebo ne, právě průchodnost pokojů byla často hlavním impulsem k přestavbám. Inu, komtes přibývalo a když pak i strýček přišel o statky v Haute - Saône za vlády těch hrozných jakobínů...

Snad i tyto návštěvy v historii přispívají k tomu, že chodbu spojujeme spíše s něčím velkým, větším než rodinný dům. S úřadem, kasárnami, soudní budovou či hotelem. Objeví-li však chodba i v rodinném domku a je-li správně navržena a dimenzována, bývá její účín snad právě proto překvapivý a okouzlující. Podivujeme se, kolik noblesy, sem přinesla a jakého povýšení se domku dostalo.

Správným návrhem rozumím, že chodba má propojovat obytné pokoje, navazovat na vstupní halu či zádveří a končit v místnosti největší (obývací pokoj) nebo nejintimnější (ložnice). Chodba, spojující garáž s kotelnou kolem výklenku pro lyže a hrablo na sníh, podobného účinku jistě nedosáhne. Důležitým předpokladem příznivého vyznění je také denní osvětlení chodby. To může být buď jednostranné z boku, shora (např. akrylátovými světlíky) či z čela.

První řešení má přirozenou nevýhodu v tom, že má-li být chodba osvětlena z boku, vždy půjde o dispozičně neekonomický dvojtrakt. Chodba napojuje pokoje jen po své vnitřní straně. Osvětlení shora je krásné a chodba bývá naplněna světlem zcela jiných charakteristik než běžné pokoje. Příjemně se může vnímat i to, že oboustranně obestavěná chodba skýtá velkou intimitu. Pohyb v negližé či dokonce bez něj ze šatny do koupelny tak není zvenčí registrovatelný a ni nejvypoulenějším okem obecního skoptofila Bohouše. Osvětlení z čela chodby se užije tam, kde není možné počítat s některým z obou předešlých způsobů. Jeho nevýhodou bývá koncentrace světla do jediného místa na konci chodby a také ovšem nutnost chodby delší: tam, kde mohla ústít do posledního z pokojů, se musí domovní dispozicí „prostrkat“ až k fasádě.

Správná dimenze chodby je důležitá snad ještě více. S devadesáti centimetry šířky dosáhneme nejspíše propuknutí skryté klaustrofobie a dva lidé se v ní minou jen taktak. Pro šířku chodby v rodinném domku hledíme optimum někde kolem 130 - 140 cm. I tak doporučuji nechat po nějakých pěti či šesti metrech chodbu „vydechnout“, totiž rozšířit ji v jakési respirium, malou vnitřní halu. Tak se naruší přílišná nadvláda jednoho rozměru chodby a ta ztratí hodně ze své utilitarity, stane se rovnoprávným prostorem. Myslím si, že právě v komunikační jednoúčelnosti (zdánlivé) chodby tkví její

neobliba. Je tu „jen“ na přesuny. Ten, kdo si však z chodby udělá příjemnou halu s telefonem, hřiště na softtenis, galerii předků či průchozí knihovnu nebo alespoň šatnu, získá na její užitečnost zcela nový názor.

Víte co to je klimakofobie či batmofobie? Nevím, jak přesně se vůbec dají tyto dvě úzkosti rozlišit, vždyť v prvním případě jde o chorobný strach ze schodů a ve druhém o strach ze schodišť, ale je mi jasné, že takto postižení lidé pravděpodobně nevnímají ono základní zprostředkování pocitu změny, které schodiště skýtá. Pohyb po vertikále je spojen s jinými významy než pohyb v jedné úrovni, a to nejen obecně, v duchovním smyslu, ale i v konkrétních podmínkách domu. „Dál“ je cosi jiného než „výš“ (a samozřejmě i „níž“); „dál“ znamená spatřit a pochopit, „výš“ je povznést se a pochopit (a „níž“ znamená upadnout).

V rodinném domě je pak většinou tento směr charakterizován přechodem od prostředí kam mají přístup návštěvy k prostředí ryze soukromému a intimnímu, od obývacího pokoje a kuchyně k ložnici a pracovně. Od hluku ke klidu, od společnosti k samotě a koneckonců, chcete-li, od jídla a pití k myšlenkám a odpočinku. To vše jsou významy, které nemusíme v běžných životních situacích prožívat či vůbec vnímat, avšak existují zcela nepochybně a autonomně. Jejich vědomé či nevědomé popření vede pak často k deformacím rodinného života, jehož je prostředí rodinného domu scénou.

Před časem jsem mluvil s technikem firmy která se zabývá montáží trezorů v rodinných domech. Přes 90% zákazníků si přeje instalovat trezor na rodinné cennosti v podkrovní ložnici. Snad se právě tady projevuje i onen odvěký lidský atavismus, spojující vyšší podlaží s větší bezpečností. Vždyť pomineme-li sibiřské bajky, podle kterých se hladem šílení vlci dostávají do domku nejsnáze prohrabáním skrz šindelovou střechu, je opravdu vrchní patro domu posledním útočištěm. Středověký donjon nebo hradní věž jsou toho přesvědčivým důkazem. Stoupat po schodišti tedy znamená i uspokojovat svou potřebu bezpečí.

Vedle střechy je schodiště v domě dalším článkem, jehož atributem je šikmost; kompozičně vždy znamená ojedinělou výzvu: i střechu lze zploštit a vnést ji do systému vodorovných a svislých prvků, nikoli však schodiště. Ve své knize O architektuře píše Otakar Novotný: *„Šikmost těchto článků je podstatný a technicky i výtvarně nesnadný činitel, kterého se však dá využít k překvapivým a strukturálně velmi zajímavým účinkům.“* Kompozičně přináší schodiště dosti neorganický střet s jinými prostory; jeho prostor je totiž vždy dvakrát vyšší a „nápadnější“ než prostory sousední. Ve schodišťové hale se přirozeně sčítá výška dolního a vrchního podlaží - a jako protiklad tu stojí drobné měřítko jednotlivého schodišťového stupně. *„Četná násilná řešení,“*

pokračuje O. Novotný, „*například odpočívadla vnikající do oken, nesnáze osvětlovací a rozpaky při spoutání různorodého materiálu - stupňů, zábradlí, pilířů, podhledů, ramen atd. - dokazují, že je tu ještě mnoho co říci.*“

Podívejme se teď na schodiště ze dvou konkrétních stránek, které zásadně ovlivňují jeho dopad na pohodu bydlení, totiž na jeho umístění v dispozici rodinného domu a na jeho sklon. Zdánlivě jednoduchá otázka „kam s ním“ nemá právě jednoznačnou odpověď. Má být schodiště v dispozici rodinného domku umístěno v hlavní obytné místnosti jako její kompoziční vyvrcholení či akcent, anebo má být ve funkci pouhé vertikální spojnice přesunuto do vstupních, neobytných partií domu? První řešení má řadu zastánců: schodiště je centrem komunikace, dá se „obývat“ (lze na něm sedět a může být i skvělým terénem pro dětské hry). Navíc je jeho šikmé uspořádání vždy ozvláštňujícím kompozičním střetem mezi vertikálami a horizontálami okolního prostoru. Nevýhodou se však může ukázat jeho umístění přímo do centra obytného prostoru: pohyb na schodišti může rušit rodinný život v obýváku měrou neúnosnou; představa otce sledujícího v televizi sportovní přenos a rušeného svými ratolestmi, jejich kamarády a kamarády jejich kamarádů, kteří právě teď nezbytně potřebují navštívit pokojík v podkroví, má v sobě po čertech explozivní potenciál... Taková rodina by měla schodiště lokalizovat nepochybně někam ke vstupu domu či alespoň omezit počet místností v podkroví na rodičovskou ložnici, eventuálně pracovnu, a dětské pokoje umístit na úroveň přízemí. Je ovšem pravda, že jinému tohle nevádí, naopak. Pro svůj soukromý klid má pracovnu a obývací pokoj bere jako přirozené místo komunikace a výměny názorů. No, vidíte - obyčejné schodiště, a kolik toho vypoví o rodině a vztazích, které v ní panují.

Sklon schodiště je předmětem architektonických, výtvarných i ergonomických úvah už celé věky. Antický autor Vitruvius před dvěma tisíci lety ve své deváté knize z Desatera knih o architektuře popisuje nejprve geniální Pythagorův objev, totiž populární větu o čtvercích nad stranami pravoúhlého trojúhelníku, aby hned přešel k jejich praktické aplikaci : „*A jako poučka užitečná při mnohých jiných věcech a měřeních, tak je praktická při budování schodišť na stavbách, mají-li mít správně vyvážené stupně. Rozdělí-li se totiž výška jednoho poschodí od horní strany stropního trámů až k úrovni podlahy na tři díly, je délka skloněného tělesa schodiště správná, měří-li pět těchto dílů. Proto musí pata schodiště ustupovat od svislého směru o čtyři díly téže velikosti, jakou mají tři díly mezi stropním trámovým a mezi úrovní podlahy, a musí se uložit na tomto místě. Rozměří-li se schodiště takto, vyváží se tím i poloha schodových stupňů samých.*“

Myslím si, že schodiště takto koncipované bychom dnes považovali za poněkud příkré, neboť jeho sklon by byl bezmála 37° . Ostatně ČN by je zařadila mezi schodiště strmá. Inu, člověk od dob antiky asi pořádně zlenivěl, nehledě na to, že v průměru o dobrých 15 cm prý povyrostl...

O poměru výšky a šířky ideálního schodišťového stupně pak Vitruvius říká: „Mám pak za to, že výška těchto stupňů má být vyměřena tak, aby se nekladly ani stupně vyšší než $5/6$, ani nižší než $3/4$ stopy. Za těchto okolností nebude totiž výstup obtížný. Zřejmě se však nemají stupně dělat ani užší než 1 a $1/2$ stopy, ani širší než 2 stopy...“

Římská stopa obnáší 29,6 cm a řecká 30,8 cm (z textu neplyne jasně, jakou stopu má autor na mysli), z čehož vyplyne výška stupně asi 22,65 až 25,16 a šířka 45,30 až 60,40 cm. Tímto návodem sice dosáhneme monumentality vpravdě chrámové, ale o pohodlí se tu jistě mluvit nedá.

Dnes pro stanovení poměru výšky a šířky schodišťového stupně užíváme tzv. Lehmannův vzorec: $2h + b = 63$ (h je výška stupně v cm, b je šířka stupně v cm a číselný údaj 63 značí délku průměrného lidského kroku v cm). „Z hlediska lidské výkonnosti,“ praví se v normě, „jsou za optimální považovány ty stupně, u nichž je současně dodržen rozdíl $b - h = 12$ cm; schodiště, které splňuje oba tyto požadavky, má sklon $30^\circ 30'$ “. Takovým je například schodiště o šířce stupně 29 cm a výšce 17 cm. Osobně, mohu-li se k tomuto aspektu vyjádřit, bych při vědomí celoživotního a každodenního pohybu po schodišti v rodinném domku volil raději poměr ještě příjemnější, nejlépe tak 32/15,5 cm.

A pak se řekne: komunikace v domě = něco vedlejšího. Kdepak, vážení! Přeji vašim chodbám útulnost vpravdě hobitovskou a schodištím šmrnc alžbětinské renesance, o níž tak pěkně píše moudrý pan Slanina v úvodu.